

Bojana Radenković Šošić*Filološko-umetnički fakultet**Univerzitet u Kragujevcu*

radenkovicbojana@gmail.com,

bojana.radenkovic.sosic@filum.kg.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0002-6319-7934>

Studentski transparenti kao analogni mimovi

Apstrakt: Tokom studentskih protesta 2024/25. godine širom Srbije su uočeni transparenti kao dominantan oblik protestnog izražavanja. U doba digitalnih medija i društvenih mreža studenti generacije Z neočekivano su odabrali (analogne) transparente kao instrument komunikacije koji ne samo da nosi političke i društvene poruke već poprima i elemente mimova i viralne kulture. Cilj autorke rada je da ispita diskurzivne odlike transparentata sa elementima društvenog angažovanja, intertekstualnosti i humora. Primenom analize sadržaja izdvojene su ključne poruke protesta, njihova tematska, jezička i pojavna klasifikacija, uočeni su oblici citatnosti te interakcija između digitalnih i fizičkih formi komunikacije u kojoj transparenti postaju spona između oflajn akcija i onlajn reakcija, ali i svojevrsna simbioza različitih elemenata umetnosti i popularne kulture. Dobijeni rezultati su dalje produbljeni iz ugla kritičke analize diskursa, a zaključci ukazuju na specifičan potencijal tog oblika komunikacije kao primer realizacije intertekstualnih veza koje su, u poređenju sa kulturom mimova, interpretirane kao deo šire, metamodernističke, paradigme.

Ključne reči: intertekstualnost, citatnost, transparenti, studentski protesti 2024/25, analiza sadržaja, kritička analiza diskursa

Uvod

Studentski protesti u Srbiji koji su počeli krajem 2024. godine zbog pada nadstrešnice u Novom Sadu podstakli su stručnu i akademsku javnost da svoje građansko i naučno interesovanje usmere upravo na dešavanja i pojave tokom studentskih protesta. Već tokom 2025. godine pojavili su se prvi akademski radovi na temu aktuelnih studentskih protesta koji taj događaj analiziraju iz političkog, društvenog, obrazovnog, psihološkog, pravnog i medijskog ugla (vid. Spaić 2025; Čikić i Rajačić 2025). Posebnu pažnju akademske i šire javnosti izazvali su studentski transparenti i njihove poruke zabeležene na mnogim protestnim okupljanjima (Ilić 2025; Zvijer, Marković i Radoman 2025; Zvijer, Radoman and Marković 2025; Blagojević 2025). Međutim, iako su dosadašnji

radovi pokazali određene odlike transparenata, njihovi specifični jezički i stilski elementi ostali su nedovoljno osvetljeni. Cilj ovog rada je usmeren na analizu diskurzivnog potencijala transparenata sa elementima društvenog angažovanja, intertekstualnosti i humora.

U generaciji koja primarno vlada društvenim mrežama i onlajn komunikacijom, transparenti se uspostavljaju kao jedinstven komunikacijski oblik i spona između oflajn akcija i onlajn reakcija. Stoga smo ih u ovom istraživanju posmatrali iz dva ugla: primenom kvalitativne analize sadržaja izdvojili smo diskursne strategije transparenata, dok smo kroz prizmu kritičke analize diskursa posmatrali dublje diskurzivne odnose iskazane izdvojenim jezičkim i stilskim sredstvima.

Kritička analiza diskursa (KAD) jeste interdisciplinarni pristup koji se bavi savremenim društvenim pitanjima u nastojanju da razotkrije manipulaciju moćnih grupa putem javnog diskursa i posebnu pažnju poklanja faktorima ideologije, moći i otpora, povezuje istraživanje teksta, društvenih praksi i socijalnog konteksta i kombinuje retoričku teoriju i sociologiju (van Dijk 2015). Između ostalog, KAD inkorporira intertekstualna, interdiskurzivna i druga poststrukturalistička shvatanja diskursa, analizira i ono što nije eksplicitno dato u tekstu, implikature, presupozicije, dvoznačnosti i druga slična obeležja diskursa i konačno ohrabruje društvenu angažovanost (Huckin 2002).

Vođeni polazištem Rut Vodak (Wodak 2004), koja ističe da analiza diskursa treba da obuhvati tematski sadržaj tekstova, upotrebljene diskurzivne strategije, jezička sredstva i kontekst, u radu smo analizirali intertekstualne elemente transparenata uočenih na studentskim protestima od decembra 2024. do marta 2025. godine, sa ciljem ispitivanja njihovih diskurzivnih karakteristika. Transparenti su zabeleženi na sajtu *Protestografija.cloud* (ukupno 4.115 transparenta). Evidentirane elemente intertekstualnosti prvo smo tematski klasifikovali, a zatim smo u svakoj od izdvojenih tematskih celina uočili ona lingvistička i semiotička sredstva zahvaljujući kojima je bilo moguće ostvariti citatnu vezu. Iako su jezička sredstva poput aluzije, igre rečima, citata, pastiša ili parodije najčešće tumačena kao oblici postmodernističkog izraza, u ovom radu smo intertekstualne veze posmatrali na dva načina: prvo, u kontekstu razvoja kulture mimova kao svojevrsnog izraza digitalnog folklora, a zatim i u široj, metamodernističkoj interpretaciji. Semiotičkom i lingvističkom analizom sadržaja slogana i simbola koji su dominirali protestima istražili smo kako je u kontekstu procvata kulture mimova rehabilitovan stari i stvoren novi vid komunikacije koji povezuje elemente političkog aktivizma, digitalne kulture i svakodnevnih oblika vizuelne satire. Na taj način nastojali smo da otvorimo nove perspektive o komunikacijskoj ulozi i prirodi protestnih transparenata kao intertekstualnih indikatora kulture mladih, odnosno kao medijuma za dijalog i kritiku dominantnih društvenih narativa. Stoga se rezultati sprovedene kvalitativne analize sadržaja dublje interpretiraju kroz specifičan odnos jezika, vladajućih ideologija

i odlika nove metamodernističke paradigme, prepoznatljive po svojstvu bizarnosti, neprekidnim oscilacijama i imanentnoj veri u napredak (Vermeulen, Van den Akker 2010).

Studentski transparenti iz akademskog ugla

Uporedo sa širenjem studentskih protesta 2024/25. godine transparenti su ponovo postali važna akademska tema kojom su se autori bavili s različitih aspekata (Ilić 2025; Zvijer, Marković i Radoman 2025; Zvijer, Radoman and Marković 2025; Blagojević 2025)¹. Ispitivana je komunikacijska priroda studentskih transparentata koji su zabeleženi na protestima i okupljanjima². Ilić (2025, 501) ističe da su transparenti „nepravедно zanemaren oblik komunikacije koji su u dosadašnjim domaćim istraživanjima proučavani samo kao komplementarni oblik političke komunikacije“. Svojim istraživanjem nastojala je da „ponudi jednu od mogućih klasifikacija obimne i ‘raštrkane’ empirijske građe uz propratne analitičke komentare, ne bi li se bar delimično sagledao potencijal transparentata kao, do sada gotovo u potpunosti zapostavljenog, predmeta naučnih istraživanja, te ponudile smernice za dalja, tematski raznolika i analitički temeljnija proučavanja konkretne političke komunikacije i/ili pojedinih odlika konkretnog studentskog pokreta“. Autorka daje prikaz sadržaja zabeleženih transparentata koji su klasifikovani prema: pošiljaocu poruke (studenti, građani ili meštani, podržavaoci, navijači), potencijalnom primaocu (politički establišment, građani Srbije, istomišljenici, studenti) i formi i sadržaju same poruke (ljubav, korupcija, odgovornost, semantičko polje pojma *ćaci*, mentalno stanje političkih aktera itd.). Pitanja koja autorka postavlja u zaključku rada, a koja se odnose na dalje proučavanje te i primenu analize sadržaja studentskih transparentata, bili su podsticaj da u ovom radu analiziramo svojstvo intertekstualnosti i sredstva kojima je ono ostvareno na transparentima.

S ciljem identifikacije ključnih značenjskih obrazaca, grupa sociologa (Zvijer, Marković i Radoman 2025) identifikovala je dominantne kodove u studentskim transparentima: agensnost, strukovni kod, citati, sistem, humor/parodija/inverzija, mladi, studenti, *mi–oni*, moralni principi, institucije, mediji, temporalni kod, solidarnost, nacionalni kod, ostalo. U svom komplementarnom istraživanju ti autori su analizirali formalne karakteristike poruka na transparentima koje su bile ispisane uglavnom na srpskom jeziku (97%), ćiriličkim pismom

¹ Neki aspekti studentskih protestnih transparentata proučavani su u studijama o studentskim protestima 1996/97. godine (Dragičević Šešić 2001; Tomić 2009; Prošić Dvornić 1998).

² Transparenti su zabeleženi u medijskim izveštavanjima i na odabranim veb-stranicama poput *Protestografija.cloud* ili *Blokada INFO* (Ilić 2025).

(80%) i u kojima je približno jedna polovina parola bila u tekstualnoj formi, dok je u drugoj polovini kombinovana narativna i vizuelna forma (Zvijer, Radoman i Marković 2025). Iako autori ukazuju na činjenicu da su se transparenti često oslanjali na elemente popularne kulture i humora u funkciji javne kritike, pitanje tematske klasifikacije intertekstualnih elemenata korišćenih u studentskim transparentima ovde nije produbljeno. U kontekstu proučavanja značaja humora kao jednog od dominantnih elemenata studentskih transparenta, ovom temom temeljnije se bavio Milan Blagojević, koji ukazuje da je protestna koalicija generacijski i kulturno-ideološki heterogena, čemu idu u prilog intertekstualni elementi različitih formi popularne kulture u studentskim transparentima: od aluzija na citate iz književnih dela, poslovice i izreka, preko replika iz domaćih i stranih filmova, televizijskih serija, video-igara, do stihova iz pesama različitih stilova i žanrova (Blagojević 2025). Teme, oblici, lingvistički i semiotički mehanizmi korišćeni u studentskim transparentima detaljnije su analizirani u ovom istraživanju. Komunikacioni i istraživački potencijal proučavanja parola na transparentima uočili su i sami studenti te je u jeku studentskih protesta tokom manifestacije *Mart mesec srpskog jezika* održana tribina studenata srbistike pod naslovom *Ćacijem ćeš me, ćacijem ću te!*³ na kojoj su analizirani različiti jezički aspekti studentskih transparenta.

Pitanje proučavanja transparenta na studentskim protestima uklapa se u šire tendencije izučavanja različitih oblika protestne komunikacije i to posebno protestnih slogana i pisanih poruka kao relevantnog empirijskog materijala u istraživanjima društvenih pokreta (Van de Velde 2024). Sesil van de Velde polazi od teze da slogani nisu samo prateći element protesta već oblik političkog izražavanja koji daje uvid u kolektivni identitet, emotivne komponente i zahteve učesnika te ističe njihove tri ključne odlike: *ekspresivnost* (slogani omogućavaju pristup individualnim i kolektivnim glasovima, uključujući emocije i subjektivna iskustva učesnika), *raznolikost* (protestni zapisi se razlikuju po funkciji i mogu služiti za iznošenje zahteva, proklamovanje stavova, pokretanje na akciju ili svedočenje o određenoj pojavi) i *uporedivost* (zbog svoje standardizovane i ponavljajuće forme slogani omogućavaju komparativna istraživanja između različitih pokreta). Tekstualnom, kvalitativnom i vizuelnom analizom moguće je identifikovati dominantne leksičke obrasce (npr. ključne reči kao što su *demokratija*, *obrazovanje*, *budućnost*), dublje strukture značenja, kao što su opozicija „mi“ vs. „oni“ ili teme poput generacijskog konflikta i osećaja nepravde i dominantne simboličke obrasce koji artikuliraju kolektivne strahove i političke poruke (npr. motivi smrti i gubitka). Jezici transparenta i njihova vizuelna retorika bili su tema i ranijih akademskih studija, i sa aspekta dominacije

³ „Ћацима ћеш ме, ћацима ћу те!“, Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, mart 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=4ltCWPI6cII&t=5539s>

engleskog jezika (Bekar 2015) i iz ugla proučavanja persuzivnih odlika jezika transparentata (Katnić Bakaršić 2016) ili pragmatikih aspekata govornih činova (Kiklewicz 2022). U ovom radu usmerili smo se na jezička i semiotička svojstva odabranih transparentata koja odražavaju određenu intertekstualnu komponentu, dok smo protestne transparente u celini posmatrali kao svojevrsnu refleksiju internet mimova.

Mimovi vs. transparenti

U doba digitalnih medija i društvenih mreža studenti generacije Z neočekivano su odabrali (analogne) transparente kao značajan instrument komunikacije tokom protesta koji ne samo da su nosili društvene i političke poruke već su u velikoj meri zadobili i elemente internet mimova. Upoređujući svojstva studentskih transparentata sa odlikama internet mimova, ovde smo tumačili transparente kao „materijalizaciju u popkulturnom i folklornom ključu kroz čije se stvaranje, dorađivanje i deljenje, kroz remiks proizvoda masovnih medija – bilo da su u pitanju političke vesti ili dela popularne kulture, neretko ukazuje na društveno važna i aktuelna pitanja i probleme“ (Banić Grubišić 2023, 65).

U ovom poređenju pošli smo od Milnerovih (Milner 2016) odlika mimetičkih medija koje interpretira Banić Grubišić (2023, 75): multimodalnosti, reproprijacije (ponovnog prisvajanja), komunikativnosti (rezonantnosti), kolektivizma i specifičnog širenja, a koje uočavamo i u različitim oblicima studentskih transparentata kao medijumu protestnih poruka. Poput mimetičkih medija, studentski transparenti su se odlikovali multimodalnošću koja se ogleda u sintezi verbalnih i vizuelnih elemenata na transparentima (Ilić 2025; Zvijer, Marković i Radoman 2025; Blagojević 2025). Uzmimo primer transparenta s porukom *Ili da rade institucije ili da dođe* ⁴, u kojem je zaključni element entimema, postavljen u disjunktivnoj formi, prikazan vizuelnim elementom⁵. Konkretnije, ako dati transparent posmatramo kao uslov sa značenjem: *Institucije moraju da*

⁴ <https://protestografija.cloud/photo/3657-ili-da-rade-institucije-ili-da-dodje>

⁵ Entimem je retorički silogizam u kome se zaključak izvodi iz jedne premise, a drugi se podrazumeva. Bačić (2012, 98) daje primer Dekartove izreke *Mislim, dakle postojim* u kojoj su izrečeni zaključak i jedna premisa (*Ja mislim*). Prema Jelačić Srbulj (2007, 164), entimem je „zaključak sa izostavljenom premisom ili konkluzijom koja se podrazumeva“, kao u primerima: *Sokrat je smrtan jer je čovek* (izostavljena velika premisa), *Sokrat je smrtan jer je čovek smrtan* (nedostaje mala premisa), *Čovek je smrtan, a Sokrat je čovek* (izostavljen zaključak). Kao logički argument često se koristi i u drugim persuzivnim diskursima, posebno reklamnom. O upotrebi vizuelnih i verbalnih elemenata reklamnih slogana u užoj i široj formi entimema vid. Radenković Šošić i Koprivica Lelićanin 2022; Radenković Šošić 2023.

rade ili će se desiti nešto nemoguće, uočavamo da je premisa iskazana verbalnim, a zaključak silogizma vizuelnim elementom.

Svojstvo reaproprijacije podrazumeva preuzimanje i transformaciju postojećih diskurzivnih formi u novi kontekst. Zasniva se prevashodno na različitim oblicima intertekstualnosti koja predstavlja i širi osnov ovog istraživanja. U velikom broju studentskih transparenta korišćeni su potpuni ili nepotpuni citati, aluzije i parodije iz različitih sfera domaće i strane popularne kulture u novom kontekstu, dajući im potpuno izmenjeno značenje. Vizuelni delovi transparenta imali su funkciju prenosnika o kojoj govori Bart i koju prepoznaje u stripu i animiranom filmu gde je tekst „krhota dijaloza“ i u komplementarnom odnosu sa slikom (Barthes 1990). Tako su u primeru poruke: *Izgledaš mi kao lutkica iz Trsta*⁶ muzički stihovi poznate pesme upotrebljeni u potpuno novom kontekstu, a jukstapozicionirana karikatura političara ima funkciju prenosnika, odnosno tom citatu daje novo značenje.

Svojstvo komunikativnosti, odnosno rezonantnosti, odražava činjenicu da su transparenti bili lako prepoznatljivi (čak i fizički vidljivi zahvaljujući svojoj uzdignutoj poziciji tokom protesta) i prenosivi u okvirima fizičkih i virtuelnih zajednica, čime se povećavao njihov mobilizacioni potencijal, odnosno broj onih koji su bili inspirisani da zabeležene transparente dele, modifikuju i stvaraju nove. Ovde možemo da uzmemo primer transparenta studenata Mašinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu *Mašinci protiv mašinerije*⁷ koji je podstakao studente drugih fakulteta da pripreme transparente po sličnom obrascu: *Pravnici hoće pravdu*⁸ ili *Farmaceuti imaju serum protiv otrova kobre*⁹. Svojstvo kolektivizma manifestuje se činjenicom da transparenti, kao ni mimovi, nisu individualni izrazi već proizvod zajedničkog diskurzivnog delovanja učesnika protesta, dok specifično širenje upućuje na njihovu cirkulaciju između digitalnog i fizičkog prostora, pri čemu su transparenti često prelazili u formu internet mimova i obrnuto¹⁰. U tom smislu, ne iznenađuje to što se i opšta obeležja svih vrsta internet mimova (Banić Grubišić 2023) – humor, intertekstualnost, remiks i brikolaž – u velikoj meri pojavljuju i na studentskim transparentima.

Osim opštih sličnosti, studentski transparenti pokazuju i sličnosti sa slikovnim internet mimovima koje odlikuje kolektivno vlasništvo, amaterska estetika, ekspresivna kultura male grupe, globalna ekspresivna kultura, njuzlor, protestni i politički folklor i folkloreska (Banić Grubišić 2023). Poruke stu-

⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3023-izgledas-mi-kao-lutkica-iz-trsta>

⁷ <https://protestografija.cloud/photo/483-masinci-protiv-masinerije>

⁸ <https://protestografija.cloud/photo/7-pravnici-hoce-pravdu>

⁹ <https://protestografija.cloud/photo/614-farmaceuti-imaju-serum-protiv-otrova-kobre>

¹⁰ <https://www.instagram.com/p/DHUAhTzMjGO/>

dentskih transparentata pojavile su se kao svojevrsan oblik analognih mimova koji su predstavljali odraz kolektivnih stavova, zapisani na običnim kartonskim panelima, jednostavnim grafičkim tehnikama, koje nisu podrazumevale posebnu vrstu štamparske opreme te se mogu tumačiti i kao oblici amaterske DIY¹¹ estetike. Na početku studentskih protesta neretko su predstavljali izraz nezadovoljstva malih fakultetskih grupa okupljenih oko pojedinačnih fakulteta i oslikanih u transparentima kojima su se pojedine grupe identifikovale (kao već pomenuti *Mašinci protiv mašinerije*, *Pravnici hoće pravdu*, *Farmaceuti imaju serum protiv kobre*), ali su, širenjem protesta, obuhvatali i komponente globalne kulture (*Sloboda miriše na lale*¹², *Di ste Beograđani*¹³), dok su mnogi globalni semiotički šabloni upotrebljeni u lokalnom kontekstu: *Sendvič game*¹⁴, *Patriče, da li me čuješ? Ne čujem te, medijski mrak je!*¹⁵. Studentski transparenti su po svojoj prirodi bili oblik njuzlora za čije je razumevanje potrebno „opsežno, pozadinsko znanje o događajima koji su prethodili stvaranju konkretnih primera jer se njuzlor ne može shvatiti bez prethodne upućenosti u kontekst i okolnosti nastanka“ (Frank 2011, 12)¹⁶. Osim primera s intertekstualnim komponentama iz sfere popularne kulture koji su bili najuži predmet ovog istraživanja, bili su brojni i oni transparenti koji su se javljali kao reakcije na tada aktuelna društveno-politička događanja (*Baci kobre da se igramo*¹⁷, *Dođi da ti keva objasni čija su deca*¹⁸, *Džaba skrećeš pažnju NIS-u zahtevi ispunjeni*¹⁹)²⁰. Konačno, u kontekstu i događajima u kojima su se pojavljivali jasno je da su poruke na transparentima bile izraz protesta i političkih neslaganja sa dominantnom komponentom humora (Blagojević 2025), neretko zasnovanom na ironiji i parodiji, principima remiksa i upotrebi brikolaža, kao svojevrsne integracije vizuelnih i verbalnih elemenata.

¹¹ Akronim od engleskog *do it yourself*.

¹² <https://protestografija.cloud/photo/3912-sloboda-mirise-na-lale>

¹³ <https://protestografija.cloud/photo/2814-di-ste-beogradjani>

¹⁴ <https://protestografija.cloud/photo/1992-sendvic-game>

¹⁵ <https://protestografija.cloud/photo/2058-patriceda-li-me-cujes-ne-cujem-te-medijski-mrak-je>

¹⁶ Prevod citata koji daje Banić Grubišić (2023, 145).

¹⁷ <https://protestografija.cloud/photo/909-baci-kobre-da-se-igramo>

¹⁸ <https://protestografija.cloud/photo/558-dodji-da-ti-keva-objasni-cija-su-deca>

¹⁹ <https://protestografija.cloud/photo/1905-dzaba-skreces-paznju-nis-u-ispunjeni-zahtevi>

²⁰ Reč je o transparentima koji su nastali kao odgovor na izjavu o potencijalnim naredbama specijalnim vojnim jedinicama (*Kobre*) u kojoj je upotrebljen glagol *razbacati* (<https://www.youtube.com/watch?v=1bhDBo0xj-s>), zatim kao reakcija na izjavu o deci kao vlasništvu države (<https://www.youtube.com/watch?v=IZ0zf5iW6OU>) ili brojnim dešavanjima u vezi sa vlasničkom strukturom kompanije NIS u januaru 2025. godine.

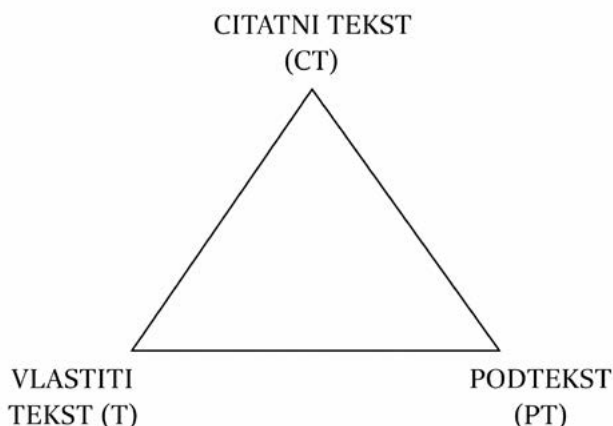
O intertekstualnosti i citatnosti studentskih transparenata

Sva pomenuta svojstva mimova i mimetičkih medija pokazuju visok stepen sličnosti između protestnih transparenata i internet mimova – dinamičnih, participativnih i visokokontekstualizovanih diskurzivnih alata koji omogućavaju kolektivno oblikovanje značenja, izražavanje otpora i konstrukciju grupnog identiteta. Budući da svako od tih svojstava neizbežno upućuje na neku komponentu intertekstualnosti, cilj ovog istraživanja je bio da ispitamo na koje su se oblike intertekstualnosti oslanjali studentski transparenti i kojim lingvističkim i semiotičkim sredstvima je ona ostvarivana. Svojstvo intertekstualnosti posmatrali smo u onom najširem smislu koji je postavila Kristeva (1967), nadovezujući se na Bahtinovo tumačenje (1967) da je određeni pojam donekle već poznat zahvaljujući drugim, tuđim rečima, odnosno koji je posmatrala kao mozaik citata stvoren u interakciji čitaoca i teksta čije tumačenje nastaje na osnovama u odnosu s drugim tekstovima. Takođe, posmatrali smo ga i u onom konkretnijem smislu koji se oslanja na principe reminiscencije koji nas upućuju na druge autore i njihove iskaze, bilo da je reč o nekom obliku parodije, neposrednim citatima, aluzijama, toposima, parafrazama, imitacijama ili pastišu (Juvan 2013; Živković 2001).

Svojstvo citatnosti smo posmatrali kao odliku intertekstualnosti u ključu klasifikacije koju daje Dubravka Oraić Tolić (1990, 11): „Citatnost nije pojedinačni književni postupak, nego šire ideološko i semiotičko načelo, karakteristično za pojedinačne tekstove, autorske idiolekte, umjetničke stilove i cijeje kulture“, dok je citatna relacija intertekstualna veza izgrađena na načelu podudaranja između vlastitoga i tuđeg teksta. Citat je „eksplicitni intekst u kome se tuđi i vlastiti tekst podudaraju u sklopu vlastitog teksta, a citatnost je takav oblik intertekstualnosti u kome je citatna relacija postala dubinsko ontološko i semiotičko načelo, odnosno dominantna teksta, autorskog idioleкта, umjetničkog stila ili kulture u cjelini“ (Oraić Tolić 1990, 15). U svom semiotičkom trouglu autorka prikazuje odnos između vlastitog teksta, citatnog teksta i podteksta. Naime, vlastiti tekst (T) je tekst koji citira, citatni tekst (CT) je onaj koji se citira nekom vrstom citatnosti i kojim se ukazuje na određeni podtekst (PT), odnosno tuđi necitirani tekst koji se podrazumeva, odnosno prvobitni kontekst u kome su oni nastali (slika 1).

Ako bismo taj semiotički alat primenili na studentske transparente, tekst na transparentima bismo mogli da posmatramo kao vlastiti tekst, citate koji se pominju na transparentima kao citatni tekst, a tuđim tekstom koji se podrazumeva – podtekst korišćenih citata, odnosno prvobitni kontekst u kome su oni nastali. Uzmimo primer citata sa supstitucijom *Došao sam da te pitam da pumpamo*²¹, u kome je, umesto žargonski upotrebljenog glagola *furati* u značenju *biti s nekim*

²¹ <https://protestografija.cloud/photo/3012-doso-sam-da-te-pitam-da-pumpamo>

Slika 1. Kategorijalni citatni trougao (Oraić Tolić 1990, 16)

u vezi (Ćirković 2016, 294), upotrebljen glagol *pumpati*, jedna od prepoznatljivih leksema studentskih protesta koja je na protestima često korišćena kao metafora istrajnosti i neposustajanja. Tekst transparenta kao vlastiti tekst stupa u intertekstualnu citatnu vezu s replikom iz domaće serije *Otvorena vrata* (citatni tekst) *Došao sam da te pitam da furamo* koja evocira predznanja (podtekst) o njenom protagonistu, čiji idiolekt i stil oblačenja reminisciraju na dizelaše, potkulturu mladih nastalu početkom devedestih godina.

Za našu analizu su bile značajne tri kategorizacije citata koje daje Oraić Tolić (1990, 21): prema citatnim signalima kojima vlastiti tekst upućuje na postojanje citatnog teksta (pravi i šifrovani citati), po opsegu podudaranja (potpuni, nepotpuni, vakantni i prazni citati) i u odnosu na tipove podteksta koji stupaju u intertekstualnu vezu s vlastitim tekstom (intrasemiotički citati [u kojima vlastiti tekst i podtekst pripadaju istim umetnostima], intersemiotički citati [podtekst i tekst pripadaju različitim umetnostima] i transemiotički citati [podtekst uopšte nije umetnički tekst]). Ovde ćemo se složiti sa interpretacijom koju daju Ajdžanović, Stepanov i Dražić (2025) ukazujući na to da se intertekstualna veza između sadržaja transparenta i podteksta može tumačiti kao intersemiotička iako nije reč o odnosu dva umetnička teksta. Vodeći se tim semiotičkim postavkama ispitali smo koje su vrste intertekstualnih veza uspostavljene u studentskim transparentima.

Analiza sadržaja transparenta sa intertekstualnom komponentom

Imajući u vidu da je predmet naučnog posmatranja u analizi sadržaja onaj sadržaj koji je kreiran da bude viđen, pročitao i tumačen te da se u skladu s njego-

vim značenjem posledično i deluje, primenili smo kvalitativnu analizu sadržaja transparenata kao građe proizvoda socijalne interakcije koji je stvoren u druge književnoumetničke svrhe ili kao deo popularne kulture (Fajgelj 2004; Kripendorf 2004; Whitley, Kite and Adams 2012; Popadić, Pavlović i Žeželj 2018). Nastojeći da prepoznamo citatni odnos između vlastitog teksta i podteksta (slika 1), posebno smo se vodili činjenicom da je analiza sadržaja usmerena na *manifestni* i *latentni* sadržaj poruke koji se tiče interpretacije onoga o čemu tekst govori, to jest onoga što tekst saopštava (Popadić, Pavlović i Žeželj 2018, 446). Fokus istraživanja je bila semantička analiza sadržaja²². Iako cilj naše analize nije bio kvantifikacioni prikaz zastupljenosti transparenata sa intertekstualnom komponentom, navešćemo da smo se pri definisanju populacije vodili modelom dostupnosti i modelom izloženosti, odnosno da smo u obzir uzeli 4.115 transparenata zabeleženih na sajtu *Protestografija.cloud* koji su dokumentovani u periodu od decembra 2024. do marta 2025. godine, kao i, u manjoj zastupljenosti, transparente zabeležene u ličnoj arhivi²³. Za jedinicu analize uzete su rečenice onih transparenata koji su, prema našoj interpretaciji, sadržali neki intertekstualni element (citat, igru rečima, aluziju, parodiju itd.). U analizi smo generisali kategorije, te su transparenti sa intertekstualnim elementima klasifikovani u pet tematskih oblasti (kategorije): transparenti sa kinematografskim elementima, transparenti sa muzičkim elementima, „književni“ transparenti, transparenti sa grafičkim i crtanim elementima i transparenti sa elementima kulture mimova. U svakoj od dobijenih kategorija izdvojili smo pojedine lingvističko-retoričke elemente kojima je ostvarena citatna veza između transparenta kao vlastitog teksta, citata i podteksta.

Transparenti sa kinematografskim elementima

Jedan broj transparenata sa kinematografskim elementima oslanjao se na aluziju i potpune i nepotpune citate iz domaćih filmova i serija. Aluzija se ovde javlja kao asocijacija na „određeni događaj, ličnost i aktuelnu društvenu ili političku situaciju, odnosno kao retoričko-stilski postupak neretko u osnovi satiričnih dela“ (Živković 2001, 16). Tako se pojavljuju grafičke, vizuelne i verbalne aluzije na domaće serije *Bolji život* i *Srećni ljudi*, snimljene i prikazivane krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog veka, a nebrojeno puta re-prizirane na kanalima s nacionalnim frekvencijama:

²² Semantičko-sintaksička analiza studentskih transparenata već je bila predmet drugih istraživanja (Ajdžanović, Stepanov i Dražić 2025), te se ovo istraživanje može smatrati komplementarnim istraživanjem radovima objavljenim na tu temu.

²³ Neznatan broj transparenata evidentiran je i dokumentovan i u periodu od aprila do juna 2025. godine.

1. DOŠLI SMO PO BOLJI ŽIVOT²⁴
2. SREĆNI LJUDI ZA BOLJI ŽIVOT²⁵
3. ŽELELA BIH DA ZNAM DA LI SU VAMA U OVOJ KUĆI USTA VEĆ ZAPUŠENA ILI ĆETE POČETI DA IZVEŠTAVATE O STUDENTSKIM PROTESTIMA?²⁶
4. PA DOBRO BRE, HOĆETE LI VI VEĆ JEDNOM POČETI DA IZVEŠTAVATE O STUDENTSKIM PROTESTIMA MAJKE VAM GA ŠAŠAVE I BEZOBRAZNE?!²⁷

U tim primerima aluzija, kao širi stilski postupak, ostvaruje se amfibolijom (1, 2), stilskom figurom koja označava dvosmislenost iskaza usled višeznačnosti pojedinih reči ili odnosa više reči u njemu (1), te nepotpunim citatima replika iz poznate serije (3, 4), vizuelnim jukstapozicioniranjem heroja i antiheroja (1), ali i jukstapozicioniranjem protagonista i medijske kuće u čijoj produkciji su serije snimane i emitovane (3, 4). Nameće se nekoliko nivoa tumačenja tih primera transparenta: nepotpuni citati sa supstitucijom ključnim rečima (*studentski protesti*) manifestno su upućeni nacionalnoj televiziji Srbije i njenoj uredničkoj politici u datom trenutku, a indirektno i publici različitih generacija koja može da prepozna prikazane protagoniste. Dodaćemo da u aristotelovskom ključu *pošiljalac–poruka–primalac* (Aristotel 2008) vizuelne elemente tog transparenta, i to pre svega logotip RTS-a, tumačimo kao bartovske releje poruke kojima se značenje poruke dodatno fiksira²⁸. Manifestni pošiljaoci studentskih poruka bili su i drugi antiheroji televizijskih serija RTS-a, kao u primerima u kojima su replike iz serija i filmova upotrebljene kao potpuni citati u novom kontekstu. Televizijski antiheroji serija *Bela lađa*, *Otvorena vrata* i *Srećni ljudi* vizuelno su jukstapozicionirani sadržaju transparenta (5), dok se određenim pojavljivanjima na transparentima šalje poruka da su čak i antiheroji televizijskih serija iz devedesetih godina jedna od ciljnih publika koja treba da se identifikuje s propagiranim zahtevima studentskih protesta, kao opštim vrednostima savremenih društava (7).

5. DOLAZI VAM VREME ĆORKE²⁹/ DRUGOVI, DOLAZI VREME ĆORKE³⁰

²⁴ <https://protestografija.cloud/photo/979-dosli-smo-po-bolji-zivot>

²⁵ <https://protestografija.cloud/photo/2226-srecni-ljudi-za-bolji-zivot>

²⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3524-zelela-bih-da-znam-da-li-su-vama-u-ovoj-kuci-usta-vec-zapusena-ili-cete-poceti-da-izvestavate-o-studentskim-protestima>

²⁷ <https://protestografija.cloud/photo/3523-pa-dobro-bre-hocete-li-vi-vec-jednom-poceti-da-izvestavate-o-studentskim-protestima-majke-vam-ga-sasave-i-bezobrazne>

²⁸ O upotrebi logotipa kao semiotičkog oblika usidrenja u reklamnom diskursu vid. Radenković Šošić i Koprivica Lelićanin (2022) i Koprivica Lelićanin (2024).

²⁹ <https://protestografija.cloud/photo/3865-dolazi-vam-vreme-corke>

³⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2136-drugovi-dolazi-vreme-corke>

6. NEK JEDNOM CVETA CVEĆE I U NAŠE PREDUZEĆE³¹
7. DOŠAO SAM DA TE PITAM DA PUMPAMO³²
8. IZVOL'TE U SALONU! DOBRODOŠLI U PRESTONICU.³³

Posebno mesto su zauzeli potpuni i nepotpuni citati iz jugoslovenskih filmova s kraja sedamdesetih i početka osamdesetih (*Valter brani Sarajevo*, *Salaš u malom ritu*, *Varljivo leto '68*, *Ko to tamo peva*, *Balkanski špijun*, *Maratonci trče počasni krug*, *Kako je propao roknerol*), kao široko rasprostranjeni elementi popularne kulture, kojima se aludiralo na tradiciju studentskih protesta, percepciju studenata kao revolucionarne društvene grupe, ali i njihova istorijska rešenja (10, 11). Ovde su zabeleženi i citati koji su u svom nepromenjenom obliku dobijali novo, kontekstualizovano značenje kao parole na transparentima namenjene aktuelnim političkim akterima (12, 14, 15):

9. SVI SMO MI VALTER KAD KUCNE ČAS³⁴
10. STUDENT JE ZAPALIO... ISKRU SLOBODE!³⁵
11. RECI LAKU NOĆ SVIMA! ZAŠTO LAKU NOĆ? DAN JE! ZA TEBE JE NOĆ, MRKLA NOĆ.³⁶ DRUG TITO JE REKAO DA SU STUDENTI U PRAVU³⁷ OD DANAS MOŽETE DA GLEDATE TELEVIZOR. DRUG MILE JE REKAO DA SU STUDENTI U PRAVU!³⁸
12. ZNA SE KO OVDE VOLI DA KRADE.³⁹
13. ĐURO, BLOKIRAJ!⁴⁰
14. AKI JE MALO NERVOZAN⁴¹
15. ZELENİ ZUB PREZIRE ŽVALU⁴²

Uočili smo i transparente s naslovima filmova iz istog perioda u kojima je korišćen neki oblik supstitucije:

³¹ <https://protestografija.cloud/photo/1149-nek-jednom-cveta-cvece-i-u-nase-preduzece>

³² <https://protestografija.cloud/photo/3012-doso-sam-da-te-pitam-da-pumpamo>

³³ <https://protestografija.cloud/photo/3161-izvolte-u-salon-dobrodosli-u-prestonicu>

³⁴ <https://protestografija.cloud/photo/2432-svi-smo-mi-valter-kad-kucne-cas>

³⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3276-student-je-zapalio-iskru-slobode>

³⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3709- reci-laku-noc-svima-zasto-laku-noc-danje-za-tebe-je-noc-mrka-noc>

³⁷ <https://protestografija.cloud/photo/2634-drug-tito-je-rekao-da-su-studenti-u-pravu>

³⁸ <https://protestografija.cloud/photo/2711-od-danas-mozete-da-gledate-televizor-drug-mile-je-rekao-da-su-studenti-u-pravu>

³⁹ <https://protestografija.cloud/photo/2943-zna-se-ko-ovde-voli-da-krade>

⁴⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2447-djuro-blokiraj>

⁴¹ <https://protestografija.cloud/photo/1705-aki-je-malo-nervozan>

⁴² <https://protestografija.cloud/photo/2079-zeleni-zub-prezire-zvalu>

16. DOŠLO DOBA DA SE USTAV PROBA⁴³

17. KO TO TAMO LEMA⁴⁴

ali i druge intersemiotičke citate iz navedenih i drugih filmskih ostvarenja (*Nacionalna klasa*) čiji su podtekstovi sa transparentima ostvarivali intertekstualnu vezu i generisali nova značenja (21):

18. ŽAO MI JE ŠTO STE MOJI, A NE ĆACI NEKOG MOG NEPRIJATELJA⁴⁵

19. DA SE JA PITAM, JA BIH BLOKIRAO OVUDA⁴⁶

20. SAD VAM JE KASNO, ZVAO SAM DECU.⁴⁷

21. ON JE MUDAR, HRABAR, PUMPA! TAKO TREBA! *STUDENT!* *STUDENT!* *STUDENT!*⁴⁸

Poruke na transparentima oslanjale su se i na citate iz najgledanijih filmova s kraja devedesetih i početka dvehiljaditih godina (*Lajanje na zvezde*, *Munje*, *Nebeska udica*) i njihove varijacije:

22. KAKO TANJUG JAVLJA, NISI NADLEŽAN⁴⁹

23. NAJEBACEŠ I SVI ĆETE NAJEBATI⁵⁰

24. ZNAŠ TI KAKO SE POSTAJE PRAVI ŠAMPION? TAKO ŠTO IZAĐEŠ NA ULICU KAD JE NAJPOTREBNJE... I POBEDIŠ!⁵¹

ali i novije televizijske serije i žanrove (*Crni Gruja*, *Državni posao*):

25. ONA GNJIDA, ONAJ NEPRIZNATI SIN VEPRA I TARABE...⁵²

26. ŽIVANE, JE L' BLOKIRAS?⁵³/ ŠTA TI DEČKO RADIŠ?⁵⁴/ ZAHTEVI SU ISPUNJENI? ŠTA TI DEČKO RADIŠ?...⁵⁵

⁴³ <https://protestografija.cloud/photo/3178-doslo-doba-da-se-ustav-proba>

⁴⁴ <https://protestografija.cloud/photo/1979-ko-to-tamo-lemma>

⁴⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3604-zao-mi-je-sto-ste-moji-a-ne-caci-nekog-mog-neprijatelja>

⁴⁶ <https://protestografija.cloud/photo/2650-da-se-ja-pitam-ja-bih-blokirao-ovuda>

⁴⁷ <https://protestografija.cloud/photo/2640-sad-vam-je-kasno-zvao-sam-decu>

⁴⁸ <https://protestografija.cloud/photo/3806-on-je-mudar-hrabar-pumpa-tako-treba-student-student>

⁴⁹ <https://protestografija.cloud/photo/2423-kako-tanjug-javlja-nisi-nadlezan>

⁵⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2371-najebacesh-i-svi-cete-najebati>

⁵¹ <https://protestografija.cloud/photo/2762-znas-ti-kako-se-postaje-pravi-sampion-tako-sto-izadjes-na-ulicu-kad-je-najpotrebnije-i-pobedis>

⁵² <https://protestografija.cloud/photo/3844-ona-gnjida-onaj-nepriznati-sin-vepra-i-tarabe>

⁵³ <https://protestografija.cloud/photo/2469-zivane-je-l-blokiras>

⁵⁴ <https://protestografija.cloud/photo/1981-sta-ti-decko-radis>

⁵⁵ <https://protestografija.cloud/photo/2653-zahtevi-su-ispunjeni-sta-ti-decko-radis>

Ipak, mnogo su manje zastupljeni bili transparenti u kojima su korišćene intertekstualne komponentne iz strane (novije) kinematografije (*Stranger things*, *Squid game*, *Friends* itd.):

27. DON'T LIE TO THE STUDENTS⁵⁶
28. STUDENTSKO JE SRCE HRABRO SRCE⁵⁷
29. AJV PLEJD DIZ GEJMZ BIFOR⁵⁸ / SENDVIČ GAME⁵⁹
30. PRIHVATAMO SAMO DŽOIJEV SENDVIČ⁶⁰
31. TWO and a half MEN⁶¹
32. ILI DA RADE INSTITUCIJE ILI DA DOĐE BETMEN

U ovim primerima vizuelni i verbalni elementi bili su u komplementarnom odnosu i na taj način su dodatno potvrđivali intertekstualne veze sa elementima popularne kulture drugih zemalja (27, 29, 30, 31, 32).

Muzika na transparentima

Transparenti koji su sadržali neki oblik citata iz muzičkih kompozicija oslanjali su se na potpune citate (stihove koji su potpuno nepromenjeni korišćeni na transparentima) i nepotpune citate (stihove upotrebljene s nekim oblikom supstitucije) koji su evocirali stihove iz domaćih pesama različitih žanrova, od rok i pop bendova iz SFRJ (redom *Indeksi*, Zdravko Čolić, *Bijelo dugme*, *Zana*, *Smak*, *Partibrejkersi*, *EKV*, Đorđe Balašević):

33. PREDAJ SE SRCE⁶²
34. GORI VATRA⁶³
35. POČNIMO YU^{bav} ISPOČETKA⁶⁴ (Split)
36. SANJAO SAM NOĆAS DA TE NEMA⁶⁵
37. ZNAMO SE SKORO VEĆ 10 GODINA, NEĆU TVOJ KREDIT NI KLJUČ OD STANA⁶⁶

⁵⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3868-dont-lie-to-students>

⁵⁷ <https://protestografija.cloud/photo/3188-studentsko-je-srce-hrabro-srce>

⁵⁸ <https://protestografija.cloud/photo/2442-ajv-plejd-diz-gejzm-bifor>

⁵⁹ <https://protestografija.cloud/photo/1992-sendvic-game>

⁶⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2142-prihvatamo-samo-dzoijev-sendvic>

⁶¹ <https://protestografija.cloud/photo/3894-two-and-a-half-men>

⁶² <https://protestografija.cloud/photo/4115-predaj-se-srce>

⁶³ <https://protestografija.cloud/photo/2282-gori-vatra>

⁶⁴ <https://protestografija.cloud/photo/2063-pocnimo-yubav-ispocetka>

⁶⁵ <https://protestografija.cloud/photo/2245-sanjao-sam-nocas-da-te-nema>

⁶⁶ <https://protestografija.cloud/photo/2735-znamo-se-skoro-vec-10-godina-necu-tvoj-kredit-ni-kljuc-od-stana>

38. NEGDE IZ DALEKA ČUJU SE DAIRE MESEČEVOM REKOM DOLAZE STUDENTI⁶⁷
39. IZGLEDAŠ MI KAO LUTKICA IZ TRSTA⁶⁸
40. MARIJO, MAJKO BOŽIJA, DA LI VIDIŠ ŠTA RADE S TVOJOM DECOM?⁶⁹
41. LAŽEŠ ZLATO ĐUŠO VEŠTICE⁷⁰
42. TAMO GDE JE SRCE TAMO SIJA SUNCE TAMO GDE JE STRAH TAMO ŽIVI MRAK⁷¹
43. TI SI SAV MOJ BOL⁷²
44. DA LI VERUJEŠ MENI? DA LI VERUJEŠ MENI? ILI MISLIŠ SVOJOM GLAVOM? ILI MISLIŠ SVOJOM GLAVOM?⁷³
45. AJMO CURICE AJMO DJEČACI STUDENTI, ĆACI, GIMNAZIJALCI⁷⁴
46. NE BI BILO OVE KRVI DA JE BILO SVE PO ZAKONU⁷⁵
47. RAZGLEDNICE TOPLE S JUGA⁷⁶
48. PUMPAJ MI PUMPAMO CELI DAN I NOĆ PUMPAAAJ!⁷⁷
49. OVO JE ZEMLJA ZA NAS⁷⁸
50. U IME SVIH NAS IZ PEDESET I NEKE...RAČUNAJTE NA NAS⁷⁹
51. NE LOMITE MI BAGRENJE STUDENTE⁸⁰/ HVALA ŠTO NAM ČUVATE BAGRENJE⁸¹

⁶⁷ <https://protestografija.cloud/photo/2979-negde-iz-daleka-cuju-se-daire-mesecev-om-rekom-dolaze-studenti>

⁶⁸ <https://protestografija.cloud/photo/3023-izgledas-mi-kao-lutkica-iz-trsta>

⁶⁹ <https://protestografija.cloud/photo/631-marijo-majko-bozija-da-li-vidis-sta-rade-s-tvojom-decom>

⁷⁰ <https://protestografija.cloud/photo/1681-lazes-zlato-duso-vestice>

⁷¹ <https://protestografija.cloud/photo/1840-tamo-gde-je-srce-tamo-sija-sunce-tamo-gde-je-strah-tamo-zivi-mrak>

⁷² <https://protestografija.cloud/photo/2202-ti-si-sav-moj-bol>

⁷³ <https://protestografija.cloud/photo/2264-da-li-verujes-meni-da-li-verujes-meni-ili-misli-svojom-glavom-ili-misli-svojom-glavom>

⁷⁴ <https://protestografija.cloud/photo/1837-ajmo-curice-ajmo-djecaci-studenti-caci-gimnazijalci>

⁷⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3944-ne-bi-bilo-ove-krvi-da-je-bilo-sve-po-zakonu>

⁷⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3174-razglednice-tople-s-juga>

⁷⁷ <https://protestografija.cloud/photo/3641-pumpaj-mi-pumpamo-celi-dan-i-noc-pumpaaaj>

⁷⁸ <https://protestografija.cloud/photo/2267-ovo-je-zemlja-za-nas>

⁷⁹ <https://protestografija.cloud/photo/2583-u-ime-svih-nas-iz-pedeset-i-neke-deco-racunajte-na-nas>

⁸⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2198-ne-lomite-mi-studente>

⁸¹ <https://protestografija.cloud/photo/1544-studenti-djaci-profesori-nastavnici-hvala-sto-nam-cuvate-bagrenje>

52. POGLEDAJ ME OČIMA STUDENTA!⁸²

53. SMAK SISTEMA⁸³,

preko rok i pop muzike nove Jugoslavije (*Bajaga, Babe, Đorđe Balašević*):

54. OVO JE STRAŠNO VELIK GRAD I ZATO NEMARAZLOGA DA BUDEŠ SAM⁸⁴

55. KO ME TER'O DA TE VOLIM "BABE"⁸⁵

56. PA DOBRO GDE SI TI?⁸⁶

57. ŽIVETI SLOBODNO⁸⁷

58. DOKLE, BRE, DA NAS VOZA ZLI ČAROBNJAK IZ OZA?⁸⁸

59. VEĆ SU MNOGE VLASTI PALE, PA ĆE I AMIGO PASTI⁸⁹,

dens hitova devedesetih (*Tvins, Mobi Dik*):

60. NOĆAS SAM SANJAO MENE I MADONU I STUDENTSKU KOLONU⁹⁰

61. BRATE PRIJATELJU ISPUNI MI JEDNU ŽELJU OBUCI GA NOĆAS U KOSULJU BELU⁹¹,

do stihova bendova i izvođača koji su stekli široku popularnost u poslednjih nekoliko godina (*Buč Kesidi, Konstrakta*):

62. NEMA LJUBAVI U KLUBU, LJUBAV JE NA ULICI⁹²

63. ANIMUS TRISTIS IN CORPORE SANO I ŠTA ĆEMO SAD?⁹³

I u ovoj kategoriji najmanje su bili zastupljeni citati stranih pesama, u ovim primerima kao nepotpuni citati grupa *Pink Floyd* i *Kleš*:

⁸² <https://protestografija.cloud/photo/1578-pogledaj-me-ocima-studenta>

⁸³ <https://protestografija.cloud/photo/3146-smak-sistema>

⁸⁴ <https://protestografija.cloud/photo/2159-ovo-je-strasno-velik-grad-i-zato-nema-razloga-da-budes-sam>

⁸⁵ <https://protestografija.cloud/photo/2609-ko-me-tero-da-te-volim-babe>

⁸⁶ <https://protestografija.cloud/photo/352-pa-dobro-gde-si-ti>

⁸⁷ <https://protestografija.cloud/photo/2339-ziveti-slobodno-vrsac>

⁸⁸ <https://protestografija.cloud/photo/2238-dokle-bre-da-nas-voza-zli-carobnjak-iz-oza>

⁸⁹ <https://protestografija.cloud/photo/1856-vec-su-mnoge-vlasti-pale-pa-ce-i-amigo-pasti>

⁹⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2295-nocas-sam-sanjao-mene-i-madonu-i-studentsku-kolonu>

⁹¹ <https://protestografija.cloud/photo/2080-brate-prijatelju-ispuni-mi-jednu-zelju-obuci-ga-nocas-u-kosulju-belu>

⁹² <https://protestografija.cloud/photo/3918-nema-ljubavi-u-klubu-ljubav-je-na-ulici>

⁹³ <https://protestografija.cloud/photo/569-animus-tristis-in-corpore-sano-i-sta-emo-sad>

64. SVAKO OD NAS JE JEDNA CIGLA U ZIDU⁹⁴

65. I SHOULD STAY AND YOU SHOULD GO!⁹⁵

Interesantno je da je analiza sadržaja pokazala i značajan broj transparenata sa muzičkom intertekstualnom vezom u kojima su korišćeni stihovi iz turbo folk i narodnih pesama dajući im novu političku konotaciju. Uočili smo potpune citate:

66. JA NEĆU DA GA VIDIM NI GLASA DA MU ČUJEM NEKA PUTUJE⁹⁶

67. NISAM ZNALA DA SI TAKVA KUKAVICA⁹⁷

68. DŽABE CARE SVE TE TVOJE PARE⁹⁸

69. JA ZBOG LOVE NE PRODAJEM SNOVE⁹⁹

i nepotpune citate:

70. DRAGANE, OJ! KAD DOĐEMO MI, KADA ZAGRME TRUBE, A TI ZADRHTIŠ¹⁰⁰

71. NE PRAŠTAM TI REKE I RAVNICE NEKE KRUPNE STVARI POPUT NADSTREŠNICE¹⁰¹

72. ZNAM ZA JEDAN GRAD ZOVE SE ĆACILEND¹⁰²

73. SELO MOJE LEPŠE OD PARIZERA¹⁰³

74. PUMPA TATA, PUMPAM JA!!!¹⁰⁴

75. BIO SI POZIV KOJI SE NE ODBIJA OD NESREĆE JE SAMO MOJA VLAST LOŠIJA KAD TREBA DA VRATIM JE, A TEK SAM SE DOČEPO NJE¹⁰⁵

76. IZ KRAJINE LEPA VLAJNA DOŠLA DA PUMPIŠEEEE¹⁰⁶

77. POJAVI SE PUMPAJ POSLE DUGE KIŠE¹⁰⁷

⁹⁴ <https://protestografija.cloud/photo/3319-svako-od-nas-je-jedna-cigla-u-zidu>

⁹⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3090-i-should-stay-and-you-should-go>

⁹⁶ <https://protestografija.cloud/photo/2740-ja-necu-da-ga-vidim-ni-glasa-da-mu-cujem-neka-putuje>

⁹⁷ <https://protestografija.cloud/photo/1543-nisam-zнала-da-si-takva-kukavica>

⁹⁸ <https://protestografija.cloud/photo/111-dzabe-care-sve-te-tvoje-pare>

⁹⁹ <https://protestografija.cloud/photo/2014-ja-zbog-love-ne-prodajem-snove>

¹⁰⁰ <https://protestografija.cloud/photo/3863-dragane-oj-kad-dodjemo-mi-kada-zagrme-trube-a-ti-zadrhtis>

¹⁰¹ <https://protestografija.cloud/photo/3746-ne-prastam-ti-reke-i-ravnice-neke-krupne-stvari-poput-naucne-fantastike>

¹⁰² <https://protestografija.cloud/photo/3700-znam-za-jedan-grad-zove-se-cacilend>

¹⁰³ <https://protestografija.cloud/photo/2007-selo-moje-lepse-od-parizera>

¹⁰⁴ <https://protestografija.cloud/photo/3570-pumpa-tata-pumpam-ja>

¹⁰⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3504-bio-si-poziv-koji-se-ne-odbija-od-nesrece-je-samo-moja-vlast-losija-kad-treba-da-vratim-je-a-tek-sam-se-docep-o-nje>

¹⁰⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3392-iz-krajine-lepa-vlajna-dosla-da-pumpise-eeee>

¹⁰⁷ <https://protestografija.cloud/photo/3206-pojavi-se-pumpaj-posle-duge-kise>

78. TAMO GDE JE GRUŽA RAŠKOVIĆ I KNIĆ BORBA NEĆE STATI DOK NE PADNE VUČIĆ¹⁰⁸
 79. SVE ŠTO OSTA OD ŽIVOTA JA BIH DAO ZA NORMALNU DRŽAVU!!!¹⁰⁹
 80. ISPOD PALMI NA OBALI MORA SKUPILA SE SRPSKA DIJASPORA VEĆ JE ZORA POČELA DA RUDI SRBIJA SE MOJA MILA BUDI¹¹⁰
 81. MENI PRAVDO TREBAŠ TI DUKATI SU PROKLETI¹¹¹
 82. NEDELJA I SVI SMO TU AL' NADLEŽNIH JOŠ NEMA SUDE, GLEDAJ SAD USTAO JE GRAD A KRIVAC NEK SE SPREMA¹¹²
 83. AKO IMAŠ PETLJU, AKO IMAŠ HERCA, POKAŽITE NAM DOKUMENTA¹¹³
 84. MIRNO SPAVAJ NANO, SVE JE BLOKIRANO¹¹⁴
 85. SRBIJA JE MOJA SUDBINA... A.V. ME JE TEBI UZELA...¹¹⁵,

ali i aluzije na stihove pesama koje se tradicionalno vezuju za pronacionalističke sadržaje:

86. IZ KRALJEVA MOJI...¹¹⁶/ IZ MINHENA MOJI ZNAŠ TI DOBRO KOJI!¹¹⁷
 87. SPREMTE SE SPREMTE¹¹⁸

Jedan deo transparenata s potpunim i nepotpunim citatima aludirao je na dečje pesme:

88. USTA SU MU SNAŽNA, DUŠA MU JE DRUMSKA, OBEĆANJA LAŽNA, A ĆUD MU JE ŠUMSKA¹¹⁹
 89. ZAKLEO SE STUDENT U INDEKS I ZNANJE DA ĆE U DRŽAVI DA POPRAVI STANJE¹²⁰

¹⁰⁸ <https://protestografija.cloud/photo/3049-tamo-gde-je-gruza-raskovic-i-knic-borba-nece-stati-dok-ne-padne-vucic>

¹⁰⁹ <https://protestografija.cloud/photo/2262-sve-sto-osta-od-zivota-ja-bih-dao-za-normalnu-drzavu>

¹¹⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2846-ispod-palmi-na-obali-mora-skupilase-srpska-dijaspora-vec-je-zora-pocela-da-rudi-srbija-se-moja-mila-budi>

¹¹¹ <https://protestografija.cloud/photo/786-meni-pravdo-trebas-ti-dukati-su-prokleti>

¹¹² <https://protestografija.cloud/photo/755-nedelja-i-svi-smo-tu-al-nadleznih-jos-nema-sude-gledaj-sad-ustao-je-grad-a-krivac-nek-se-sprema>

¹¹³ <https://protestografija.cloud/photo/688-ako-imas-petlju-ako-imas-herca-pokazite-nam-dokumenta>

¹¹⁴ <https://protestografija.cloud/photo/2220-mirno-spavaj-nano-sve-je-blokirano>

¹¹⁵ <https://protestografija.cloud/photo/1829-srbija-je-moja-sudbina-av-me-je-tebi-uzela>

¹¹⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3605-iz-kraljeva-moji>

¹¹⁷ <https://protestografija.cloud/photo/3303-tata-mi-je-preko-jesam-li-i-ja-stranipalacnik-iz-minhena-moji-znas-ti-dobro-koji>

¹¹⁸ <https://protestografija.cloud/photo/1951-spremite-se-spremite>

¹¹⁹ <https://protestografija.cloud/photo/2825-usta-su-mu-snazna-dusa-mu-je-drumska-obecanja-lazna-a-cud-mu-je-sumska>

¹²⁰ <https://protestografija.cloud/photo/1667-zakleo-se-student-u-indeks-i-znanje-da-ce-u-drzavi-da-popravi-stanje>

90. KAD BI SVI LJUDI NA SVIJETU BAŠ KAO STUDENTI U SRBIJI¹²¹

91. U SVETU POSTOJI JEDNO CARSTVO U NJEMU CARUJE DRUGARSTVO¹²²

92. CVEĆE JE UKRAS BAŠTE, LEPTIR JE UKRAS CVETA, A DECA PUNA
MAŠTE, DECA SU UKRAS SVETA¹²³

„Književni“ transparenti

Komponente intertekstualnosti na transparentima prepoznali smo u potpunim i nepotpunim citatima iz književnih dela (93–102), poznatim izjavama pisaca (103), aluzijama na naslove književnih dela (104–108), istorijske događaje (106) i citate iz drugih tekstova:

93. SRBIJA SE UMIRIT NE MOŽE¹²⁴

94. SVAK JE ROĐEN DA PO JEDNOM UMRE, SRAM I BRUKA ŽIVE DOVEKA¹²⁵

95. SVET SE DELI NA ONE KOJI SU ZAPEVALI I NA ONE KOJI SU OSTALI
ROBOVI. BRANKO MILJKOVIĆ¹²⁶

96. BIO JEDNOM JEDAN AV. KAKAV AV? STRAŠAN AV, NAROGUŠEN I
LJUT SAV!¹²⁷

97. TRAGOVI VAM SMRDE NEČOVJEŠTVOM¹²⁸

98. OVO SU BOGOVI TVOJI KOJI TE IZVEDOŠE IZ ZEMLJE MISIRSKJE.
IZLAZAK 32:4¹²⁹

99. NEKA BUDE BORBA NEPRESTANA, NEK SE PUMPA ŠTO SE PUMPATI
NE MOŽE!¹³⁰

¹²¹ <https://protestografija.cloud/photo/2668-kad-bi-svi-ljudi-na-svijetu-bas-kao-studenti-u-srbiji>

¹²² <https://protestografija.cloud/photo/2709-u-svetu-postoji-jedno-carstvo-u-njemu-caruje-drugarstvo>

¹²³ <https://protestografija.cloud/photo/1825-cvece-je-ukras-baste-leptir-je-ukras-cveta-a-deca-puna-maste-deca-su-ukras-sveta>

¹²⁴ <https://protestografija.cloud/photo/3925-srbija-se-umirit-ne-moze>

¹²⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3960-svak-je-rodjen-da-po-jednom-umre-sram-i-bruka-zive-doveka>

¹²⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3653-svet-se-deli-na-one-koji-su-zapevali-i-na-one-koji-su-ostali-robovi-branko-miljkovic>

¹²⁷ <https://protestografija.cloud/photo/1814-bio-jednom-jedan-av-kakav-av-strasan-av-narogusen-i-ljut-sav>

¹²⁸ <https://protestografija.cloud/photo/1012-tragovi-vam-smrde-necovjestvom>

¹²⁹ <https://protestografija.cloud/photo/3638-ovo-su-bogovi-tvoji-koji-te-izvedose-iz-zemlje-misirske-izlazak-324>

¹³⁰ <https://protestografija.cloud/photo/3506-neka-bude-borba-neprestana-nek-se-lumijati-sto-se-lumijati-ne-moze>

100. NAŠI STUDENTI ČUDNI STUDENTI JEDINI NA SVETU¹³¹
101. "ŠTO NE MOGU – TI ĆEŠ MOĆI, KUD JA NISAM – TI ĆEŠ DOĆI"¹³²
102. ŠTA SI HTEO – 'KUD SI POŠ'O?' – TAMO KUD SE STIĆI MORA!¹³³
103. A SAD JE DOŠAO VELIKI TRENUTAK O KOME ČOVEČANSTVO DAVNO SANJA: KAD UČENIK TREBA UČITELJA DA VODI. PUSTITE ME DA SEDNEM TAMO U KUTAK I PRIČAJTE VI MENI SAD O SLOBODI. DESANKA MAKSIMOVIĆ¹³⁴
104. KAKO UPOKOJITI VAMPIRA¹³⁵
105. BRUKA I BES: MP I RTS¹³⁶
106. ČUVARI FORMULE ČUVARI STUDENATA¹³⁷
107. PREDEO SLIKAN (O)ČAJEM¹³⁸
108. ČEKAJUĆI METRO¹³⁹
109. PUCAJTE MI I DALJE DRŽIMO ČAS¹⁴⁰
110. USTAV RS, ČLAN 24: LJUDSKI ŽIVOT JE NEPRIKOSNOVEN¹⁴¹

Ovi primeri su mahom bili zasnovani na verbalnoj intertekstualnoj vezi s poznatim književnim izvorima uz pojedinačne primere ciljane upotrebe grafo-stilema u nepotpunim citatima zasnovanim na igri rečima (96) i upotrebu pravih citata u kojima su jasno navedeni izvori (95, 110).

Crtani filmovi, grafiti i stripovi na transparentima

Aluzije na crtane filmove obuhvatile su najširi spektar intertekstualnih referenci, od starijih crtanih filmova i crtanih likova koje su poznavale prethodne generacije uz prateće vizuelne elemente (111–114):

¹³¹ <https://protestografija.cloud/photo/2906-nasi-studenti-cudni-studenti-jedini-na-svetu>

¹³² <https://protestografija.cloud/photo/2877-sto-ne-mogu-ti-ces-moci-kud-ja-nisam-ti-ces-doci-voli-vas-klek>

¹³³ <https://protestografija.cloud/photo/2391-sta-si-hteo-kud-si-poso-tamo-kud-se-stici-mora>

¹³⁴ <https://protestografija.cloud/photo/2389-a-sad-je-dosao-veliki-trenutak-o-kome-covecanstvo-davno-sanja-kad-ucenik-treba-ucitelja-da-vodi-pustite-me-da-sednem-tamo-u-kutak-i-pricajte-vi-meni-sad-o-slobodi-desanka-maksimovic>

¹³⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3993-kako-upokojiti-vampira>

¹³⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3756-bruka-i-bes>

¹³⁷ <https://protestografija.cloud/photo/3621-cuvari-formule-cuvvari-studenata>

¹³⁸ <https://protestografija.cloud/photo/3186-predeo-slikan-ocajem>

¹³⁹ <https://protestografija.cloud/photo/926-cekajuci-metro>

¹⁴⁰ <https://protestografija.cloud/photo/3795-pucajte-mi-i-dalje-drzimo-cas>

¹⁴¹ Lična arhiva.

111. OVO JE PRAVDA!¹⁴² (ispod slike crtanog junaka Kalimera)
112. GOVORIM JASNO I NOSIM DOSTOJANSTVO¹⁴³ (uz sliku Snupija)
113. OVA BARBIE JE STUDENT¹⁴⁴
114. RESPECT MAH AUTHORITAH !!!!!¹⁴⁵ (South Park),

do novije produkcije, poznatije sadašnjoj studentskoj populaciji, upotrebljene u novom kontekstu:

115. MAMA PRASE TRUDNA PRE ISPUNJENJA ZAHTEVA¹⁴⁶
116. HELO KITI STUDENTE ŠTITI!¹⁴⁷
117. SGOOBY-DOO EKIPI JE REŠILA MISTERIJU: PROBLEM JE U SISTEMU!¹⁴⁸
118. MINIONS TONIGHT WE FREE THE DRŽAVA¹⁴⁹
119. FINDING NEMO WAS EASIER THAN FINDING DOKUMENTACIJA¹⁵⁰
120. JESU LI ZAHTEVI ISPUNJENI DECO? NISU KAPETANE!¹⁵¹
121. BIRAJ RAMEN NE SENDVIČ¹⁵²
122. JE L' VIDEO NEKO DOKUMENTACIJU?¹⁵³

Studentski transparenti su koristili i poznate grafite u novom ruhu:

123. DOGODINE U PRIZONU #DISLOKACIJA¹⁵⁴

U ovom primeru upotrebljen je obrazac rasprostranjenog grafita koji se neretko povezuje sa desničarskom orijentacijom savremenih političkih opcija i pozdravom *Dogodine u Prizrenu*¹⁵⁵. Ovde je iskorišćen u igri rečima zasnovanoj na

¹⁴² <https://protestografija.cloud/photo/3802-ovo-je-pravda>

¹⁴³ <https://protestografija.cloud/photo/3757-govorim-jasno-i-nosim-dostojanstvo>

¹⁴⁴ <https://protestografija.cloud/photo/3952-ova-barbie-je-student>

¹⁴⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3465-respect-mah-authoritah>

¹⁴⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3921-mama-prase-trudna-pre-ispunjenja-zahteva>. U jeku studentskih protesta, krajem februara 2025. godine, britanska produkcija crtanog filma Pepa Prase najavila je da će se u ovom planetarno popularnom crtanom filmu posle dvadeset godina prikazivanja pojaviti još jedan lik.

¹⁴⁷ <https://protestografija.cloud/photo/3731-helo-kiti-studente-shtiti>

¹⁴⁸ <https://protestografija.cloud/photo/3631-scooby-doo-ekipa-je-resila-misteriju-problem-je-u-sistemu>

¹⁴⁹ <https://protestografija.cloud/photo/3516-minions-tonight-we-free-the-drzava>

¹⁵⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2748-finding-nemo-was-easier-than-finding-dokumentacija>

¹⁵¹ <https://protestografija.cloud/photo/2326-jesu-li-zahtevi-ispunjeni-deco-nisu-kapetane>

¹⁵² <https://protestografija.cloud/photo/3982-biraj-ramen-ne-sendvic>

¹⁵³ <https://protestografija.cloud/photo/2008-je-l-video-neko-dokumentaciju>

¹⁵⁴ <https://protestografija.cloud/photo/2037-dogodine-u-prizonu-dislokacija>

¹⁵⁵ Reč je o pozdravu koji je proklamovan u pesmi grupe Beogradski sindikat.

sličnoj zvučnosti (homofoniji) toponima Prizren i izgovoru engleske reči *prison* (zatvor) uz semiotičku oznaku tagovanja (#) i reč *dislokacija*. Osvrnućemo se na igru rečima u užem i širem smislu. Posmatrajući igru rečima kao stilski postupak, prepoznamo da je na transparentu korišćen kalambur, fonetska igra rečima i figura dikcije zasnovane na homofoniji (u ovom slučaju delimičnoj: *Prizren* vs. *prison*), to jest na zvukovnom i smisaonom poigravanju jezikom. U širem smislu, igra rečima smisaonim poigravanjem i neočekivanim povezivanjem i raspoređivanjem podriva uobičajenu komunikaciju, razdvaja označitelja i označeno te izaziva poseban užitek čitaoca (Bagić 2012, 151; Gairaud 1976). Analogno Bartovom uživanju u tekstu, i Fisk ukazuje na dva tipa zadovoljstva (Fisk 2001, 125). Prvi tip se zasniva na inverziji moći koja ih obično oblikuje. Drugi tip zadovoljstva je zadovoljstvo produktivnosti. Naime, Fisk tvrdi da igre rečima pozivaju na proizvođačko čitanje, da dovode do zadovoljstva u uočavanju i razrešavanju smisla igre rečima koje, opet, sazreva u veće zadovoljstvo stvaranja vlastitog bitnog značenja iz sukoba različitih diskursa. Dodaje da igre rečima donose i uočljivo zadovoljstvo u ironiji čije otkrivanje i dekodiranje nudi zadovoljstva koja proističu iz te igre. Konačno, transparent sa citatnom vezom sa grafitom treba tumačiti u okvirima proučavanja političkih grafita, odnosno uzimajući u obzir prostornu i vremensku uslovljenost značenja grafita, intencionalnost autora kao izraz kolektivnog identiteta i njegovu interpretativnu prirodu (Velikonja 2020).

Svojevrsnu aluziju na junake stripova uočili smo i u igri rečima imena junaka stripa Zagora i imena vrhovne javne tužiteljke koju su studenti u brojnim transparentima pozivali na odgovornost za podizanje optužnice za lica odgovorna za pad nadstrešnice (122):

124. NE BRUKAJ ME ZAGORKA¹⁵⁶,

dok je podtekst citata iz stripa *Alan Ford* bio potpuno komplementaran ironičnom podtekstu stripa:

125. NIŠTA NE OBEĆAVATE, TO I ISPUNJAVATE!¹⁵⁷

126. IDEMO NA SVE, JER NIŠTA VEĆ IMAMO.¹⁵⁸

Kultura mimova na transparentima

Na kraju, kao primer fuzije analognih i digitalnih sredstava komunikacije jedan broj transparenta sa intertekstualnim komponentama bili su citati i aluzije na internet mimeve, odnosno druge elemente popularne kulture ili medijskog

¹⁵⁶ <https://protestografija.cloud/photo/2078-ne-brukaj-me-zagorka>

¹⁵⁷ <https://protestografija.cloud/photo/220-nista-ne-obecavate-to-i-ispunjavate>

¹⁵⁸ <https://protestografija.cloud/photo/3002-idemo-na-sve-jer-nista-vec-imamo>

sadržaja koji su svoju popularnost stekli na društvenim mrežama i internet platformama. I ovde se pojavljuju potpuni citati interpretirani u novom kontekstu (127, 129), ali i oni čija je upotreba u datim kontekstima asocirala na pseudonaučne stavove pojedinih teoretičara zavere (128):

127. AKO ONI SRUŠE OVAJ MOST MI ĆEMO DA GA NAPRAVIMO ZA TRI SATA JER TAKO SMO U MOGUĆNOSTI¹⁵⁹

128. MADONA JE IZ REPUBLIKE SRPSKE AKO SE NE VARAM?¹⁶⁰

129. ĆE IZAĐEM NA TELEVIZOR A?¹⁶¹

te varijacije citata i trendova na društvenim mrežama u novom kontekstu:

130. TI SI BROJ 1 PO ŠUNTAVILU¹⁶²
KEEP CALM AND PUMP AJ¹⁶³

131. KO ĆE DA MENJA SRBIJU? EVO JA ĆU¹⁶⁴

132. A DE JE PEČAT? DOKUMENTACIJA?! GRAĐANI SRBIJE NEMAJU PEČAT GRAĐANI SRBIJE NEMAJU PRAVA I ZNAM KO STE VI I DA ĆETE IZ ĆORKE DA SE JAVLJATE¹⁶⁵

133. OVO JE ZAGORKA. ZAGORKA ŠTRAJKUJE VEĆ 12 GODINA. ZAGORKA, PREKINI ŠTRAJK. POČNI DA RADIŠ SVOJ POSAO.¹⁶⁶

134. STUDENTI NIŠA IMAJU PEČAT¹⁶⁷

U tim primerima se koriste citati internet mimova sa supstitucijom (130–35), čime se potvrđuje svojstvo rezonantnosti transparenata. Primer (131) jeste jedna od najpoznatijih formi mimova *Keep calm and carry on* koji je nastao po britanskom sloganu skovanom neposredno pred Drugi svetski rat. Taj internet mim poziva čitaoce da izmene drugi deo slogana i tako daju svoj doprinos popularnoj formi izražavanja (De Fazio e Ortolano 2023, 35). Neki transparenti su oslikavali trendove na društvenim mrežama (132), ali i jezik globalnih mimova (134).

¹⁵⁹ <https://protestografija.cloud/photo/2357-ako-oni-sruse-ovaj-most-mi-cemo-da-ga-napravimo-za-tri-sata-jer-tako-smo-u-mogucnosti>

¹⁶⁰ <https://protestografija.cloud/photo/2645-madona-je-iz-republike-srpske-ako-se-ne-varam>

¹⁶¹ <https://protestografija.cloud/photo/3892-ce-izadjem-na-televizor-a>

¹⁶² <https://protestografija.cloud/photo/3928-ti-si-broj-1-po-suntavilu>

¹⁶³ <https://protestografija.cloud/photo/3687-keep-calm-and-pumpaj>

¹⁶⁴ <https://protestografija.cloud/photo/3686-ko-ce-da-menja-srbiju-evo-ja-cu>

¹⁶⁵ <https://protestografija.cloud/photo/3651-a-de-je-pecat-dokumentacija-gradjani-srbije-nemaju-pecat-gradjani-srbije-nemaju-prava-i-znam-ko-ste-vi-i-da-cete-iz-djorke-da-se-javlajte>

¹⁶⁶ <https://protestografija.cloud/photo/3520-ovo-je-zagorka-zagorka-strajkuje-vec-12-godina-zagorka-prekini-strajk-pocni-da-radis-svoj-posao>

¹⁶⁷ <https://protestografija.cloud/photo/2475-studenti-nisa-imaju-pecat-blokada>

Primer (134) reflektuje jezik i anatomiju edukativnih mimova o Bilu (engl. *Be Like Bill*) koji su pokazali visok stepen adaptivnosti na različite virtuelne kontekste i generisali različite verzije tog mima sa istom strukturom – predstavljajući protagoniste identifikacionom rečenicom: Ovo je X. X je + (Ne) budi kao X (Kalda, Laineste 2025).

Analiza sadržaja studentskih transparenata pokazala je da su se tekstovi velikog broja transparenata oslanjali na različite vrste intertekstualnih veza. Te intertekstualne komponente razdvojili smo u pet kategorija: transparenti s kinematografskom komponentom, transparenti s muzičkim referencama, „književni“ transparenti, transparenti s grafičkim referencama i transparenti s mimetičkim referencama. U svakoj kategoriji su prikazana odabrana jezička i semiotička sredstva kojima se ostvaruje neki oblik intersemiotičke citatnosti, to jest intertekstualne veze zasnovane na odnosu podteksta citatnog teksta (reference na koju se transparent kao tekst u semiotičkom smislu poziva) i vlastitog teksta (transparenta). Analiza je potvrdila da je za razumevanje intertekstualne veze neophodno poznavanje podteksta citatnog teksta (filma, serije, muzičkih stihoa ili citata iz književnog dela, te konteksta u kome su dela nastala i njihovih višestrukih implikacija), ali i novog konteksta u kome je to značenje resemantizovano. Primera radi, za otkrivanje intertekstualne veze između transparenta s natpisom MADONA JE IZ REPUBLIKE SRPSKE AKO SE NE VARAM?¹⁶⁸ neophodno je temeljno poznavanje sva tri elementa citatnog trougla. Naime, podtekst tog šifrovanog citata jeste sam izvor citata u kom je nastao (u ovom slučaju samoproklamovane konspirološkinje i pseudonaučnice Jovanke Jolić), potkasta u kom je gostovala, ali i čitavog niza mimova i kratkih video-sadržaja koji su nastali kao humoristična i ironična reakcija na kontroverzno izlaganje.

Pozivanje na sve vrste intertekstualnih referenci u studentskim transparentima ukazuje na nameru studentske populacije da se referencama iz svih domena popularne kulture obrate najširoj publici, zanemarujući razlike i potencijalne predrasude prema određenim muzičkim i filmskim žanrovima, književnim rodovima i vrstama, pa čak i sudskoj prošlosti pojedinih izvođača¹⁶⁹. Stiče se utisak da je autorima parola i transparenata bilo najznačajnije da proizvedu zadovoljstvo u procesu dekodiranja aluzija, citata ili parodija i tumačenju intertekstualnih veza sa njihovim podtekstima, bez namere da se putem njih određuju u odnosu na „visoku“ ili „nisku“ kulturu. Studentski transparenti u ekovskom maniru njegove, kod nas manje poznate, dihotomije ne zanemaruju nijedan potencijal popularne kulture, te zaključujemo da se u opozicionom odnosu apokaliptičara i

¹⁶⁸ <https://protestografija.cloud/photo/2645-madonna-je-iz-republike-srpske-ako-se-ne-varam>

¹⁶⁹ Mislimo na korišćene citate pesama Svetlane Ražnatović, osuđene 2011. godine, na osnovu sopstvenog priznanja, za proneveru.

integrisanih¹⁷⁰ izdvajaju kao poruke upravo onih integrisanih, odnosno onih koji „češće deluju, proizvode i svakodnevno emituju svoje poruke na svim nivoima“ (Eco 1964) i svakim od navedenih primera kritikuju dominantne društvene narative i ideologije u kojima su nastali, bilo da je reč o lokalnom političkom kontekstu ili onom širem paradigmatском.

Zaključak

U radu smo proučavali intertekstualne veze u studentskim transparentima uočenim tokom studentskih protesta 2024/25. godine. Vodili smo se tumačenjem da intertekstualno preplitanje „raznih domena podrazumeva da je celokupan društveni život zahvaćen mrežama značenja koja fluktuiraju iz jedne oblasti u drugu, čime se i teorijski potvrđuje mešanje visoke i niske kulture, različitih umetničkih žanrova, različitih društvenih praksi svakodnevnog života, rada i slobodnog vremena, odnosno ukazuje na tendenciju integrisanja različitih društvenih polja koju studije kulture interpretiraju u deridijanskom ključu“ (Đorđević 2009, 106–107). U kontekstu kritičke analize diskursa, kao interpretativnog pristupa proučavanju odnosa jezika, moći i društvenog konteksta, studentske transparente smo posmatrali gradacijski iz tri perspektive: kao primer realizacije intertekstualnih veza, u poređenju sa kulturom mimova i kao deo šire metamodernističke paradigme.

Prvi nivo posmatranja potvrdio je da studentski transparenti funkcionišu kao kompleksni diskurzivni artefakti u kojima se prepliću različiti oblici intertekstualnosti, i na verbalnom, i na vizuelnom planu. Kvalitativna analiza sadržaja je pokazala da se transparenti oslanjaju na širok spektar referenci iz umetnosti i popularne kulture. U tim kategorijama analize sadržaja uočili smo i različite vrste citata, kao intertekstualnih veza o kojima govori Oraić Tolić (1990): prave (spoljašnje citate) koji drugačijim grafostilemama ostvaruju intertekstualnu vezu između citatnog teksta i transparenta kao vlastitog teksta (*Ti si sAV moj bol*) ili direktno citiraju izvor (*Ustav RS, član 24: Ljudski život je neprikosnoven*) i šifrovane ili spoljašnje citate koji upućuju na stilove drugih tekstova (*Ovo je Zagorka. Zagorka štrajkuje već 12 godina. Zagorka, prekini štrajk. Počni da radiš svoj posao*), potpune i nepotpune citate (npr. *Nema ljubavi u klubu, ljubav je na ulici* i *Mirno spavaj nano sve je blokirano*), dok smo u odnosu na vrstu podteksta na koji se oslanjaju citati u transparentima sve odnose posmatrali kao svojevrsnu inverziju transsemiotičkog odnosa budući da je ovde reč o preuzi-

¹⁷⁰ Ovde koristimo prevod termina koji daje Marija Koprivica Lelićanin (2025) u radu zasnovanom na spekulativnom intervjuu sa Umberto Ekom, budući da knjiga nije prevedena na srpski jezik. O novim interpretacijama Ekove dihotomije *apokaliptičari: integrisani* vid. i Koprivica Lelićanin (2024).

manju citata iz različitih umetničkih tekstova (filma, muzike, književnosti itd.) u neumetničkom tekstu. Novostvoreno značenje transparenata ne proizlazi samo iz pojedinačnih elemenata već i iz njihove interakcije, pri čemu se bartovsko usidrenje ili relej često ostvaruje na vizuelnom nivou koji usmerava interpretaciju verbalnog koda (*Ili da rade institucije ili da dođe*). Na taj način, čitanje poruke postaje proces koji podrazumeva aktivnu interpretaciju, zasnovanu na dekonstrukciji intertekstualnih veza, to jest tumačenju retoričko-stilskih sredstava (aluzije, parodije, igre rečima itd.) u novom kontekstu kritike dominantnih društvenih narativa u kojem se heroji i antiheroji popularne kulture neretko resemantizuju i funkcionišu kao nosioci identifikacije i kolektivnih vrednosti. Dominacija lokalno ukorenjenih intertekstualnih referenci omogućila je stvaranje snažnog emotivnog naboja i kolektivne solidarnosti budući da su se sredstva ostvarivanja intertekstualnih veza (aluzije, igre rečima, stilske figure itd.) oslanjala na humor, nostalgiju i ironiju, što je doprinosilo prijemčivosti i viralnosti poruka i približilo ih logici internet mimova.

Kultura mimova je bila drugi nivo posmatranja studentskih transparenata. Zajednička svojstva studentskih transparenata, kao medijuma i kao teksta, i internet mimova (multimodalnost, reaproprijacija, rezonantnost, kolektivizam i specifično širenje, te kolektivno vlasništvo, amaterska estetika, ekspresivna kultura male grupe, globalna ekspresivna kultura, njuzlor, protestni i politički folklor) nameću zaključak da protestni transparenti po svojoj formalnoj i semantičkoj strukturi imaju iste ključne karakteristike kao internet mimovi: konciznost izražavanja, participativnost učesnika u procesu stvaranja i prenošenja poruke i višestruke intertekstualne veze.

Treći nivo tumačenja dovodi nas do paradigmatškog nivoa na kojem, iz ugla pitanja dominantnih narativa na koje se usmerava kritička analiza diskursa, dolazimo do sledećih zaključaka. Naime, iako je u brojnim radovima koji su bili inspirisani studentskom kreativnošću izraženom u protestnoj komunikaciji na transparentima isticano da su odlike parola ukazivale na postmodernistička svojstva poput pastiša, aluzije, parodije i sl., ovde ćemo dodati naše tumačenje koje se nadovezuje na ta stanovišta i dalje tumači sva navedena svojstva studentskih transparenata u novom, metamodernističkom ključu. Naime, ako metamodernizam posmatramo kao novodominantnu kulturnu paradigmu koja se temelji na tri osnovne komponente: konceptu nade, stalnim oscilacijama između modernističkog i postmodernističkog, te svojstvu neobičnosti oslikanom u engleskoj reči *quirky* (Koprivica Lelićanin i Radenković Šošić, 2021), ovde prepoznamo sve tri odlike metamodernističke komunikacije. To su mladalačka nada u boljitak, stalne oscilacije između starih i novih intertekstualnih referenci, domaćih i stranih elemenata popularne kulture, ozbiljnog i humorističkog, apokapitičara i integrisanih, „visoke“ i „niske“ kulture i, konačno, procvat virtuelnih realnosti i bizarno oživljavanje protestnih transparenata kao novog, ovde dominantnog,

analognog oruđa koje povezuje elemente društvenog aktivizma, digitalne kulture i svakodnevnih oblika vizuelne satire.

Izjava

Potvrđujem da je podneti članak rezultat originalnog i nezavisnog akademskog rada autora, zasnovanog na mom sopstvenom intelektualnom naporu, analizi i interpretaciji.

Tokom pripreme ovog rukopisa, koristila sam ChatGPT za proveru konačne verzije apstrakta na engleskom jeziku.

Pregledala sam i revidirala sve rezultate iz ovih alata i preuzimam punu odgovornost za konačni sadržaj rada.

Reference

- Ajdžanović, Jelena, Strahinja Stepanov i Jasmina Dražić. 2025. „Semantičko-sintak-sijske odlike i pragmatički potencijal studentskih političkih slogana tipa X Vs Y: ‘Ili ćemo promeniti državu, Ili ćemo promeniti državu’“. U *Govoriti, razumeti, relovati: Vpogled u uporabno jezikoslovje*, edited by Tatjana Balažić Bulc and Vojko Gorjanc, 179–96. Ljubljana, SI: Založba Univerze v Ljubljani. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/820/chapter/4391>
- Aristotel, 2008. *Retorika*. Podgorica: ITP Unireks.
- Bagić, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Banić Grubišić, Ana. 2023. *Internet mimovi između folkloru i popularne kulture*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju.
- Bahtin, Mihail. 1967. *Problemi poetike Dostojevskog*, prevela Milica Nikolić, Beograd: Nolit.
- Barthes, Rolan. (1990). „Retorika slike“. *Novi prolog* 17/18, 58–65.
- Bekar, Mira. 2015. „Space, language and power: The rhetoric of street protests“. *Sociološki pregled* 49(3): 337–348.
- Blagojević, Marko. 2025. „Ko se smeje zlo ne misli: Politički humor kao metoda nenasilne akcije građanskih protesta u Srbiji“. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka* 19(33–34): 87–109. https://doi.org/10.18485/fpn_godisnjak.2025.19.33_34.4
- Ćirković, Simo. 2016. *Rečnik urbane svakodnevce*. Beograd: HERAedu.
- Čikić, Jovana i Ana Bilinović Rajačić. 2025. „Blokiram zato što... – Motivi studenata za učestvovanje u studentskom protestu u Srbiji 2024/2025. godine“. *Političke perspektive* 15(2): 7 – 30. <https://doi.org/10.20901/pp.15.2.01>
- De Fazio, Debora e Pierluigi Ortolano. 2023. *La lingua dei meme*. Roma: Carocci.
- Dragičević Šešić, Milena. 2001. „The street as political space: Walking as protest, graffiti, and the student carnivalization of Belgrade“. *New Theatre Quarterly* 17(1), 74–86.
- Đorđević, Jelena. 2009. *Postkultura*. Beograd: Clio.
- Eco, Umberto. 1964. *Apocalittici e integrati*. Milano: Bompiani.
- Fajgelj, Stanislav. 2004. *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.

- Fisk, Džon. 2001. *Popularna kultura*. Beograd: Clio.
- Frank, Russell. 2011. *Newslore. Contemporary Folklore on the Internet*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Guiraud, Pierre. 1976. *Les jeux de mots*. P.U.F: Presses Universitaires de France.
- Huckin, Thomas. 2002. „Critical Discourse Analysis and the Discourse of Condescension“. In *Discourse Studies in Composition*, edited by Elizabeth Barton and Gail Stygall, 155–176. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Ilić, Vladimira. 2025. „Protest ‘Bitnish’: Political Communication Through Banners at Student Protests in Serbia (2024 2025)“. *Etnoantropološki Problemi Issues in Ethnology and Anthropology* 20(2): 497–534. <https://doi.org/10.21301/eap.v20i2.7>
- Jelačić Srbulj, Violeta. 2007. *Retorička veština kroz retorske vežbe*. Novi Sad: Artprint
- Juvan, Marko. 2013. *Intertekstualnost*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Katnić Bakaršić, Marina. 2016. „Peruasivni diskursni žanrovi – političke parole i reklamni slogani“. *Sarajevski filološki susreti: zbornik radova*, vol. 1, 167–180.
- Kalda, Mare and Lisi Laineste. 2004. „Be Like Bill: An Anatomy of an Internet Meme“. *Acta Ethnographica Hungarica*. DOI: 10.1556/022.2025.00005
- Kiklewicz, Aleksander. 2022. „Pragmatic Aspects of Street Protests Discourse (on the Example of Protests in Belarus in 2020)“. *Przegląd Wschodnioeuropejski* 2, 297–315.
- Koprivica Lelićanin, Marija i Bojana Radenković Šošić. 2021. „Metamodernizam i jezik: reklama u doba pandemije“. *Issues in Ethnology and Anthropology* 16(4), 1101–1122. <https://doi.org/10.21301/eap.v16i4.5>
- Koprivica Lelićanin, Marija. 2024. „Italianicity Is in the Eye of a Beholder: Analysis of Audience Reception to the Italian Tourist Campaign *Italia. Open to Meraviglia*“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 72(1): 201–228. DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI2401201K>
- Koprivica Lelićanin, Marija. 2025. *Leggere i media. Teorie, metodi e pratiche*. Torino: Utet.
- Koprivica Lelićanin, Marija. 2025. „Kitsch Me If You Can: O digitalnom italijanstvu sa Umberto Ekom“. *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti* 97–110. https://doi.org/10.18485/fdu_zr.2025.48.6
- Krippendorff, Klaus. 2004. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Beverly Hills: Sage.
- Kristeva, Julija. 1967. „Bahtin, le mot, le dialogue et le roman“. *Critique* 23, 438–465.
- Milner, Ryan. 2016. *The World Made Meme: Public Conversations and Participatory Media*. Cambridge: The MIT Press.
- Oraić Tolić, Dubravka. 1990. *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Popadić, Dragan, Zoran Pavlović i Iris Žeželj. 2018. *Alatke istraživača: metodi i tehnike istraživanja u društvenim naukama*. Beograd: Clio.
- Prošić Dvornić, Mirjana. 1998. „The topsy turvy days were there again: Student and civil protest in Belgrade and Serbia, 1996/1997“. *Anthropology of East Europe Review* 16(1), 120–151.
- Radenković Šošić, Bojana i Marija Koprivica Lelićanin. 2022. „Ironija i iskrenost u oglašavanju: reklame kompanije Taffo“. U *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* 10,

- uredile Snežana Gudurić, Jasmina Dražić i Mirjana Stefanović, 410–422. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Radenković Šošić, Bojana. 2023. *Italijanski jezik oglašavanja*. Kragujevac: Filum.
- Spaić, Bojan, ur. 2025. *Protest je ispit*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Tomić, Đorđe. 2009. „ULIČNE STUDIJE – ODSEK: PROTEST! STUDENSKI PROTESTI TOKOM ‘ERE MILOŠEVIĆ’“. U *Društvo u pokretu: Novi društveni pokreti u Jugoslaviji od 1968. do danas*, uredili Đorđe Tomić i Petar Atanacković, 188–237.
- Van De Velde, Cécile. 2024. „The power of slogans: using protest writings in social movement research“. *Social Movement Studies* 23(5): 569–588. <https://doi.org/10.1080/14742837.2022.2084065>
- Vermeulen, Timotheus and Robin Van den Akker. 2010. „Notes on metamodernism“. *Journal of aesthetics & culture* 2(1), 5677.
- Van Dijk, Teun. A. 2015. „Critical Discourse Analysis“. In *The Handbook of Discourse Analysis*, edited by Deborah Tannen, Heidi. E. Hamilton and Deborah Schiffrin. <https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22>
- Velikonja, Mitja. 2020. *Politički grafiti: primeri iz postsocijalističkih država Balkana i Centralne Evrope*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Zvijer, Nemanja, Aleksandra Marković i Marija Radoman. 2025. „Svi u blokade! Analiza parola tokom studentskih blokada u Srbiji 2024/2025“. *Sociologija* 67(4): 589–613. <https://doi.org/10.2298/SOC2504589Z>
- Zvijer, Nemanja, Marija Radoman, and Aleksandra Marković. 2025. „The Formal Features of Protest Slogans as an Element of Symbolic Struggle in Serbia’s Faculty Blockades (2024–2025)“. In *New Divisions, Struggles and Solidarities in South East Europe: Book of Proceedings, International Scientific Conference, Belgrade, June 13–14, 2025*. Belgrade: Sociological Scientific Society of Serbia. doi:10.5937/snd-s25004Z
- Živković, Dragiša. 2001. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit.
- Whitley, Bernard E., Mary E. Kite, and Heather L. Adams. 2012. *Principles of Research in Behavioral Science*. New York: Routledge.
- Wodak, Ruth. 2004. „Critical discourse analysis“. *Qualitative research practice* 185, 185–204.

Bojana Radenković Šošić

Faculty of Philology and Arts

University of Kragujevac

radenkovicbojana@gmail.com,

bojana.radenkovic.sosic@filum.kg.ac.rs

Student Protest Banners as Analog Memes

During the 2024/25 student protests across Serbia, protest banners emerged as the dominant form of communication. In the age of digital media and so-

cial networks, Generation Z students unexpectedly chose (analog) banners as a communication tool that not only conveys political and social messages, but also incorporates elements of memes and viral culture. The aim of this paper is to examine the discursive features of banners characterized by social engagement, intertextuality, and humor. The features of mimetic media (multimodality, reappropriation, resonance, collectivism, and specific modes of dissemination) are interpreted through various forms of student protest banners as a medium for conveying protest messages. By applying content analysis, the key messages of the protests are identified, along with their thematic, linguistic and visual/formal classification. Forms of citationality are observed, as well as the interaction between digital and physical means of communication, in which protest banners become a link between offline actions and online reactions, while also constituting a specific symbiosis of different elements of art and popular culture. The findings are further examined from the perspective of critical discourse analysis, while the conclusions point to the distinctive potential of this form of communication as an example of the realization of intertextual relations which, in comparison with meme culture, are interpreted as part of a broader metamodern paradigm.

Keywords: intertextuality, citationality, banners, student protests (2024/25), content analysis, critical discourse analysis

Primljeno / Received: 8.05.2026.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 2.07.2026.